

MŪŽĪGAIS DZINĒJS

CEĻOJUMS GAURI LATVIJAS KULTŪRVĒSTURISKAJĒM NOVADIEM

Deju lieluzveduma "Mūžīgais dzinējs" stāstu izdzīvo mūsu laikabiedrs, kurju dēvēsim par Ceļinieku. Viņš nolemj doties ceļojumā pa Latviju, apciemojot savas dzimtas vietas – tuvākus un attālākus radus – un aplūkojot mājas, kur pavadīta bērnība. Pa ceļam gadas arī nejaušas un pārsteidzošas satikšanās.

Soli pa solim ceļojuma stāsts atklāj Latvijas novadu dažādību, vietējo ļaužu rakstura īpašības un tikumus.

Šis var būt stāsts par ikkatru no mums.

IESKAŅA

Vasara. Daugavgrīvas pludmale. Saullēkts.

Bieži tā nemēdzu darīt, bet šorīt pamodos un... Kāpēc es te atdzinos?

Jūrā iet kuģi uz ostu. Kaijas. Kas tur krastā izskalots? Vraks? Tas tik būtu stāsts!

Es parasti stāstu par Jāni, kurš ar kājām apceļoja Latviju, katrā novadā dabūjot padzerties ūdeni. Latgalē dabūja naudu, bet arī vakariņās, Vidzemē tika ielaists pagalmā tikai tad, kad parādīja pasi, bet Kurzemē viņam uzrādīja suņus.

Bet te – struktūra, naglas. No naglām varot noteikt vecumu un izcelsmi. Varbūt tas holandiešu vai zviedru kuģis. Varbūt mūsējais?

Kad man jautā, no kurienes esmu, atbildu – rīdzinieks.

Tiešām?

Ja kāds zvanītu pie mana dzīvokļa durvīm un vaicātu pēc ūdens, es droši vien izliktos, ka neesmu rīdzinieks. 100% rīdzinieks! Un gara acim redzu vectēvu: "Kūtskala āzis par Rīgas gaili taisās."

Kas tagad būtu jādara? Jāzvana muzejam piecos no rīta? Jāpiesēž.

Saulē priekšā aiziet mākoni, uzvējo.

Sen neesmu bijis vectēva mājās Ērgļos. Un omes mājā Kurzemē. Vecāmāte bija no Sēlijas. Paģ, vēl ir onkulis Zemgalē. Te nu bija rīdzinieks!

Varbūt tā ir tā sajūta, kas mani šorīt atdzina uz šejieni? Es gribu saprast, no kā esmu sanāgots. Man ir jāapceļo savas dzimtas vietas!

RĪGA

Autobuss uz Ērgļiem būs pēc stundas. Uz platformas daudz cilvēku. Garām iet puika, varētu būt tikpat vecs, cik mans dēls. Var redzēt, ka nav no Rīgas. Tā sieviete gan varētu būt.

Es esmu dzimis Rīgā, bet vai izskatos pēc rīdzinieka? Un vai tas, kurš izskatās pēc rīdzinieka, ir īsti rīdzinieks? Un kas vispār ir īsts rīdzinieks?

VIDZEME

Beidzot autobusā. Ko visi lūr? It kā nebūtu redzējuši, ka autobusā ved dārza grilu! Brālēnam vecais caurs, Ērgļos jaunu nevar dabūt; Madonā var, bet viņam, redz, vajag no Rīgas.

Luksofooriem ieslēdzas "zālais vilnis", un aiz loga visa Rīga aizslīd garām.

Kad pirmo reizi iebrauc Rīgā, jāiet pie Lielā Kristapa un jābūco viņam roka. Kas jādara, simto reizi šķērsojot Kangarus?

"A mums te, Vidzemes kalnos, viss augsts – stādām bietes tur, kur jūsu Pētergailim sekste," brālēns arī sagaida pieturā, ierauga mani sprucamiem ar grilu, un sākas: "O, Rīgā laikam ar autobusiem neviens nebrauc, tak autobusiem ir arī bagāžas nodalījums."

Lai jau pazobojas. Esot gravu no alkšņiem iztirijis, šķūnim blakus lapeni uzbūvējis.

Vectēvs te allaž mācīja, kā pareizi malķa jākrāmē, kur jāpakar spainis. Un nekad nebija pareizi.

Diķi ierīkota peldvieta. Dārzā jauna siltumnīca – tik gudra, ka pati aplaista tomātus. Kā viņš to visu dabū gatavu?

"Nē! Kā kaimiņš to dabū gatavu?"

Kaimiņu Raimondam jau esot pagalmā desmit mazi vēja ģeneratori un plāno arī saules paneli.

Vakarā iekurinām grilu, un es izstāstu par savu atradumu pludmalē.

Zvanīja jau, apstiprināja – esot kuģa vraks no pret rudenī varēs noskaidrot precīzu vecumu.

"O, tu nu gan mums te no augstiem plauktiem nogāzies, te zoboja brālēns, bet viņa māte skolotāja, izdzirdot par kuģi, laiž vaļā "Es redzēju jūriņā".

Kā tad tur isti ir – latgaļu trimdas ārsts Jānis esot rakstījis, ka šejieniēši ir praktiski un piezīmēti, bet rakstniece Zenta vidzemniekus ir nodēvējusi par lieliem gara romantiķiem.

KURZEME

Ērgļos no rīta, pie kafijas, brālēna māte izrāda grāmatu par Vidzemes dārgumiem. Tur rakstījis arī par mācītāju Kārli. To pašu, kas iesvētīja Brīvības pieminekļa pamatakmeni. Viņš ir rakstījis, ka Vidzeme māca dzīves pienākumus, bet Kurzeme – gara jastrumu.

Ventiņ' ome diez vai gribētu, ka pēc tik daudz gadiem braucu skatīties arī viņas māju Ugālē.

"Dullā muš, kur tu trieksies," viņa teiktu.

Bet tieši tāds ir plāns!

"Ar autobusu? Mēs tak redzējām, ka tu ar autobusu neproti braukt. Man golfiņš stāv darba. Tikai līdz rudenim atved atpakaļ!"

Es pamāju ērgļeniēšiem un ar veco golfiņu dodos tālāk.

Beidzot taisna šoseja, rāceņu lauks, Ugāles baznīcas tornis, esmu klāt.

Būda vēl vietā. Kaimiņtante arī. Ieskrien mājā, iznāk sasmaržojusies, puķainā blūzē. Skatās un klusē. Nepazīst vai izliekas?

Atceros, vienā Līgo vakarā kaimiņtante ar savu brandžu gāja uz balli, visi drūmiem ģimījiem, klusēdami. Tad viens iedziedājās, bet pārējie paskatījās uz viņu kā uz pājoliņu un gāja tālāk. No rīta pēc balles – tad gan steberēja blaudami un dziedādami.

No kurienes tas skarbums? Tāpēc, ka te augsne skopāka, vai tas no jūras vēja, vai Kurzemes silu biežās ēnas?

"Daudz prasīs", pa pūpūd' paliks", tā ome atbildētu.

"Nu, ko tu man atved?" kaimiņtante beidzot atpazīst.

"Nekā. Nav pelnījis!" bet dodu konfekšu kasti.

Šī nosmejas, iekniebj man sānā un aicina dzert kafiju.

Virtuve šaura, beņķis viens, galds aizkrāmēts.

"Nu, ko stāv' kā miets? Aizej pēc beņķ', nokrāmē gald' un sēž nost."

O, kurzemnieki!

ZEMGALE

Līdz Bauskai vēl stunda. Kas varētu būt mana onkuļa zemgalieša gods? Dūre?

Par laimīgu tas sevi sauc, kas brauc no Bauskas nepiekauts.

Zemgales onkulis aizsvilstas: "Par tādām bezkaunībām mizot kā sīpolu! Šī rīme radās 16. gadsimtā, kad vietējie amatnieki karoja par savu rūpalu. Tas nav par kaušanos, bet par savējo aizstāvēšanu!"

Viņš nav mainījies, runā kā no vēstures grāmatas.

Pie mājas plīvo karogs. Traktors jauns, bet pie spoguļa vecais vimpelis – "Motokross Bauska – 84".

- Cik tev to vimpelu ir?

- Divpadsmit par airēšanu un divdesmit divi par motokrosu.

- Un kas tevi dzina uz abiem?

- Eh, zemgaliešiem vēlme ieņemt pirmās vietas ir asinis!

- Kurš to ir teicis?

- Sarkanbaltsarkanā karoga idejas aizstāvis, nu?

- Lapiņš?

- Tieši tā, malacis!

Sēžam uz lieveņa un skatāmies, kā vakara gaisma izdziest aiz lauka malas.

- Paskaties! Kad Dievam ievajadzējās līmenrādi, viņš radīja šo ainavu. Kāpēc tu te atbrauci?

- Es jau ne tikai te, es biju pie brālēna Ērgļos, omes mājā Ugālē, tagad te. Pētu savus radus. Tevi arī.

- Nu?

- Pētu, pētu, bet vēl neko nesaprotu.

- Zini, kā mūsu Annele reiz teica?

- Nu?

- Cilvēks ir pats sev tā lielākā mikla, un tomēr viņš mēģina citus uzminēt.

- Domā jums ar Anneli atkal būs taisnība?

- Citādi jau nevar – ja tev jāstrādā līdzenumā, lai nepaliktu bez ražas, jābūt allaž soli priekšā.

SĒLIJA

Ar golfiņu gar pašu leišu robežu. Neesmu pa šo ceļu braucis. Migla. Te kaut kur jābūt Sēlijai.

Subates pusē dzimusi vecāmāte neko daudz nestāstīja par savu novadu.

Atceros vien par viņas vectēvu, kurš esot pats sev griezis matas, uzliekot galvā bļodiņu. Kad bērni to vienreiz nobēdzinājuši, vecais neko neesot teicis un vēsā mierā uzstāncējies jaunu.

Nākamajā rītā bērni nevarējuši atrast savas rotaļlietas, bet vectēvs tikai sēdējis un smaidījis.

No miglas iznirst likumots grants ceļš, un pa gābulu atpazīstu vecāsmātes sētu. Pagalms kopts, māja nesen celta.

Iznāk preti saimnieks, uz pusi jaunāks par mani. Teikt viņam, ka šī ir manas dzimtas sēta, vai izlikties, ka apmaldījies?

Pieklājīgs, tikpat samulsis kā es. It kā man atvainojas, ka uzbūvējuši savu māju. Zemi ar krāsmatām esot nopirkuši no tāliem radiem. Paģ, tad jau mēs arī esam attāli radinieki!

"Dzīve iet uz priekšu... kaut kā tā!" viņš smaida un atļauj visu izstaigāt.

Kūtspriekšā avenāji, garām aizlien zalktis, nebīstas, drīzāk padod nedzirdamu labdienu. Saimnieks atnes vecajā mājā atrastu Ābeci: "To būs jūsu vecāmāte aizmirsusi."

Kamēr es šķirstu un brīnos, tikmēr saimnieks jau klusi aizslidējis savos darbos.

Kā dziesminieks Kārlis, kas ar velosipēdu apceļoja Latviju un savulaik pētīja vietējās izloksnes, atskārta – sēļi un viņu valoda ir pacietīgi jāmeklē, tā slēpjas dziļi mežos un laukos. Bet, kad to atrods, top skaidrs, ka šejieniēši vēl joprojām turpina rakstīt katrs savu Balto grāmatu.

LATGALE

Plāns it kā izpildīts, būtu jābrauc atpakaļ uz Rīgu. Rīt meitai liela diena. Cik gadus viņa dejoj? Desmit. Tagad jau priecīga, bet vēl joprojām atceros, kā viņu pierunājām.

Skatos uz Daugavu – rāms sēļa miers vienā krastā, bet kas tur otrā pusē skraida pa pagalmiem kā skudras? Latgalē man nav neviena radnieka, bet varbūt jālaiž pāri...

Pagriezīens. Krucifikss. Vīrs gados.

Atveru logu un apsveicinos.

"Antons."

Prasu, kur te tuvākā vieta ko apskatīt.

"A tepat sētā, brauc tik ikšā, paruo deišu tev breinumu."

Prasu – kādu?

"Munas meitys tys nabyus. Latgolas pyrmais breinums ira Joņs."

Un iznāk arī Joņs. Vispirms dod padzerties un tikai tad prasa, ko vēlos.

Ja man kādam vajadzētu paskaidrot, kas tas Joņs tāds ir – to nevar aprakstīt, Joņs ir jāredz katram pašam! Tas ir milzīgs vīrs ar varenu dziedamo un tik gardiem smiekliem, ka "jumtenš suok cylotiš".

Saku: "Paldies, man jātaisās uz Rīgu."

"Pa, pa, pa... tev vēl jāredz breinums, kas nava Joņs."

Un abi ved mani pie ezera. Krastā jauna meiča.

- Tas ira Viļš!

- Kurš?

- Kurš, kurš... Viļaks tak... ezers. A tā ir Joņa krystameita Joniņe, Jezu Marija, Dīva mote...

Bet es sāku domāt, ka brīnums ir ne vien Joņs un Viļaks, bet arī Antons pats.

Joņs pakēr garmošku un apdzied mani, Rīgas kungu, ar "taidiem vuordiem, ka voi ausys švilst".

Un man vairs nav kur sprukt – jādejo ar Joniņi.

Kā vecais deju meistars Harijs esot teicis – meitas ir jāskauj tā, ka viņām bedrites vaigos iespīežas.

IZSKAŅA

Skrienu uz mašīnu, šodien jābūt Rīgā. Pirmoreiz, kad pierunāju meitu aiziet uz dejušanu, viņa man vaicāja – vai es man par to būš? Es nevarēju atbildēt, kas būs, bet teicu, ka to varēs sajst Deju svētkos. Un apsolīju, ka arī es tur būšu.

Motors pielec. Antons ieliek man mašīnā pilnu grozu zemenēm: "Aizved meitai uz koncertu."

Es pie sevis domāju – vai tiešām tā var būt, ka man rados nav neviena latgalieša?

Gulbene, Bērzkrogs, Sigulda. Sākas Rīgas luksofori. Pagriezīens. Paspēju!

Sievā un dēls blakus. Meita laukumā. Starptūkstošiem dejojāju.

Kas tas ir par spēku, kas visus šos cilvēkus dauz mācījis dejas, dejoj, čūdināt tautstēpūs? Varbūt tā ir tā pati sajūta, kas mani dzina cauri visai Latvijai?

Pirms desmit gadiem ar sievu jokojām, ka meitai Deju svētkos būs mums no laukuma jāpamāj, lai mēs pārliedzinātos, kā viņa patiešām tur dejoj. Tas bija pa jokam, bet nupat atskārto, cik jauki būtu, ja viņa patiešām pamātu. Un ne vien mums te, bet arī saviem radiem Vidzemē, Kurzemē, Zemgalē, Sēlijā un Latgalē. Kurš gan nepriecātos par tādu sveicienu?

Un ir! Tie dejojāji taču ir traki!

Tagad es ar prātu, kāpēc šis ceļojums iesākās ar sagatoto kuģa ceļojumu! Es un katrs no mums, kas te māj, un visi tie, kuriem māj, – mēs esam tās naglas, kas tur un satur kopā mūsu tautu!

DEJU LIELUZVEDUMA STĀSTĀ GŪTA IEDVESMA

no Jāņa Grebeža, Zentas Mauriņas, Kārla Kundziņa seniora, Olafa Gūtmaņa, Jāņa Lapiņa, Annas Brigaderes, Kārla Kazāka, Marģera Zariņa, Harija Sūnas atziņām.

Teksta autors Kaspars Bērziņš

Režisors, scenārija autors, uzveduma līdzautors Kārlis Krūmiņš

